

Met zorg voor de gemeenschap

Met de Prijs Wivina Demeester mikt de Vlaams Bouwmeester op bevlogen opdrachtgevers. Niet een gebouw wordt gelauwerd, maar een proces. De prijs wil bouwheren belonen die voor kwaliteit gaan, met een doordachte aanpak en zin voor vernieuwing, zowel in het formuleren van een opdracht als in het proces dat wordt gevoerd, en die in het uiteindelijke resultaat hun ambities ook waarmaken. In drie categorieën wordt naar goede voorbeelden gezocht: masterplan, architectuur en kunst. Binnen die laatste twee categorieën gingen dit jaar alle bloemen naar de zorgsector.

← Kinderdagverblijf De Zonnebloem:
Untitled (prelude).
Foto Johan Meerbergen

De laureaten van de Prijs Wivina Demeester 2019

STEFAN DEVOLDERE [JURYVOORZITTER PRIJS WIVINA DEMEESTER 2019, DECAAN FACULTEIT ARCHITECTUUR EN KUNST, UHASSELT]

Ruimte maken voor ontmoeting

In de inkomhal van het Mechelse **kinderdagverblijf De Zonnebloem**, de laureaat in de categorie Kunst in Opdracht, hangt op een cruciale plek, tussen de inkomhal en de eigenlijke deur naar de crèche in, een grote cirkelvormige spiegel. Bij die spiegel hoort een interactief geluidslandschap: een beweeglijke groep van geluiden, die reageert op de aanwezigheid van bezoekers. Elke passage wordt dus niet alleen weerspiegeld, maar ook gecapteerd door een sensor, die de geluiden willekeurig aanstuurt. De uiteenlopende klanken scheppen verwarring, maar ook schoonheid. Ze lijken te refereren naar de verschillende thuistalen van de kinderen en ouders in de crèche. Elk moment waarop een kindje wordt gebracht of opgehaald, is er aanleiding voor een nieuw klankspel, als een korte toevallige babbel in de gang.

Het werk *Untitled (prelude)* van Lotte Van den Audenaeren is onopvallend aanwezig. Het prikkelt de zintuigen, roept frictie en verwondering op. De spiegel vormt een podium waarop de ontwikkeling van het kind kan worden gadegeslagen, geïnspireerd door het moment dat het zichzelf, rond de leeftijd van zes maanden, herkent in de reflectie. Maar de spiegel verbreedt ook de ruimte, en misschien zelfs het denken. Hij benadrukt het moment tussen binnen en buiten, tussen wat eigen en wat anders is, en creëert een gedeelde plek van herkenning voor de gemeenschap van peuters en ouders; een plek waar afscheid wordt genomen, maar waar mensen elkaar ook ontmoeten.

In die ruimte, tussen wat binnen is en wat buiten, ligt ook de kracht van de genomineerde projecten in de categorie Architectuur. **KARUS**, **Huis Perrekes** en **Sint Monica** zijn zorginstellingen met aandacht voor wat letterlijk en figuurlijk buiten de eigen perimeter ligt. Ontmoeting en uitwisseling spelen er een cruciale rol in het opbouwen van een zorggemeenschap die een plaats heeft in de maatschappij. Terwijl de vermaatschappelijking van de zorg vooral een algemene taakverwarring lijkt te weeg te brengen, nemen deze drie opdrachtgevers hun verantwoordelijkheid op met kracht en gedrevenheid. Ze bouwden een solide zorgomgeving uit, die actief contact zoekt met de buitenwereld. De basis daarvan werd gelegd in een traject dat een bredere ontwikkelingsvisie uittekent, samen met een brede groep van betrokkenen. Deze opdrachtgevers durfden in tijden van onzekerheid fundamentele vragen te stellen en schuwden daarbij het experiment niet.

Onbestemde vierkante meters

Bij zijn aantreden als de nieuwe algemeen directeur van de psychiatrische instelling Caritas te Melle, intussen **KARUS**, werd Herman Roose geconfronteerd met een half afgebroken gebouw op een historische zorgcampus met paviljoenen. Het was er de gewoonte erfgoed systematisch af te breken en te vervangen door nieuwbouw. Nu waren vier paviljoenen aan de beurt, vanuit de veronderstelling dat oude infrastructuur niet rijmt met hedendaagse normen en eisen, en vanwege een regelgeving die renovaties subsidieert aan slechts 75 procent van een nieuwbouwbudget. Die logica stelde Roose in vraag. Hij contacteerde het architecturaal onderzoeksbureau BAVO om een ruimtelijke visie te helpen ontwikkelen voor de hele campus, en zette daarmee een uitzonderlijk proces in gang.

BAVO stelde voor om via verscheidene workshops met artsen, directie, personeel en patiënten na te denken over het gebruik en de mogelijkheden van de monumentale gebouwen op de site. Al snel bleek dat de afbraak van het Sint-Jozefgebouw – die stillag wegens de ontdekking van asbest – vooral bij de patiënten op weinig bijval kon rekenen. Dat leidde tot een radicale koerswijziging: het resterende sloopbudget werd investeringskapitaal om in de restanten van het gebouw een 'monumentale buitenruimte' in te richten. Drie ontwerpbureaus werd om een voorzet gevraagd.

Architectenbureau De Vylder Vinck Taillieu haalde de opdracht binnen met een voorstel waarin het gebouw in zijn ac-

Kinderdagverblijf De Zonnebloem:
Untitled (prelude).
Foto Johan Meerbergen

KARUS: Kanunnik Triest Plein Foto's Filip Dujardin

tuele toestand bewaard blijft, maar toch hier en daar wordt opengebrouwen om er een aantal elementen aan toe te voegen voor divers gebruik: een betonnen tribune, een aantal serres en een open haard. Het gebouw kreeg een nieuwe naam, Kanunnik Triest Plein, en werd een tussenruimte – niet buiten, niet binnen – waar vanalles mogelijk is: een sigaret roken, een concert organiseren, therapie sessies houden, een vuurtje stoken. De ruimte is er voortdurend onaf, en steeds in verandering.

In een sector waar de publieke middelen strikt volgens op-pervlaktes en programma zijn begroot, ging KARUS bewust op zoek naar een overschot aan ruimte ten dienste van patiënten, personeel en bezoekers. De transformatie van Sint-Jozef zorgde voor een heuse cultuurwending in de omgang met de bestaande campus. Zo werd een ander te slopen paviljoen, Lente, samen met de campusgemeenschap gerenoveerd en heringericht voor de afdeling psychosoziale zorg. Het Kanunnik Triest Plein werd intussen niet enkel door de lokale gemeenschap, maar ook door de internationale architectuurgemeenschap in de armen gesloten. Het gebouw werd een plein dat de wereld binnenbracht op de campus.

Een huis met een open tuin

Ook in **Huis Perrekes** in Oosterlo ligt een weldoordacht masterplan aan de basis van een uitzonderlijke woon- en zorgomgeving. Al meer dan 30 jaar biedt de vzw begeleid wonen aan voor men-

Huis Perrekes Foto's Stijn Bollaert

sen met dementie, met een sterke nadruk op lokale inbedding en kleinschaligheid. De woonhuizen van Huis Perrekes, goed voor telkens 15 bewoners, staan in een doodgewone straat, in een doodgewoon dorp. In 2011 werd het plan opgevat om uit te breiden met een zorgpension en kinderkribbe. Onder begeleiding van Ester Goris werkten personeel, families, bestuursleden, dorpsbewoners en overheidsinstanties samen een concept uit voor de verdere ruimtelijke ontwikkeling: een centraal park van tuinen, waarin de nieuwe en oude gebouwen een plaats moesten krijgen. Via de Open Oproep werd een concrete ontwerpdracht uitgeschreven, die uiteindelijk werd gegund aan Nu Architectuuratelier.

Het plan nam echter een nieuwe wending toen de dokterswoning aan de overkant van de straat te koop kwam. In die villa werden drie gastenkamers ingericht voor familie, studiebezoeken of artistieke residenties, en twee kleine appartementen voor begeleid wonen. Een uitbreiding van de villa herbergt nu tien kamers voor kortverblijf, een ruimte voor kinesithérapie, een dokterspraktijk, een ruimte voor muziektherapie en een ontvangst- en vergaderruimte. Fragmenten van de oorspronkelijke burgerwoning werden strategisch geïntegreerd in een zorgomgeving met een uitzonderlijke herkenbaarheid en geborgenheid. Het echte pronkstuk van dit nieuwe huis is echter de grote tuin, die opengesteld werd voor de buurt. Een tuinpaviljoen met vleugel piano versterkt het publieke karakter van de tuin, waar ook concerten, tentoonstellingen of andere culturele en educatieve evenementen worden georganiseerd. Zo werd de tuin het venster op de wereld waar elk huis nood aan heeft.

Huis Perrekes zet in op de kracht van een vertrouwde woonomgeving, maar vermijdt tegelijkertijd het isolement. De typologie van de bestaande dokterswoning wordt een aanleiding om te experimenteren met andere woonvormen en het samenleven te verrijken. Ook in **De Drie Platanen** wordt de klassieke zorgomgeving opgeladen met een geruststellende dosis huiselijkheid.

De Drie Platanen Foto's Stijn Bollaert

Het Oostendse woonzorg- en dienstencentrum met 92 kamers voor ouderen, zes plaatsen voor kortverblijf en vijf assistentiewoningen, kreeg een heldere en functionele opbouw die op enkele goed gekozen plekken is doorspekt met verrassing en beleving. Een leefruimte met ruim dakterras, zichten op het park, de zee en de binnenkoer, hoge plafonds, een fluwelen zithoek, een bocht in de gang, een keuken met inblik... het plan maakt ruimte voor momenten van vertrouwde herkenning in de dagelijkse routine van de bewoners. Net als in Oosterlo werd hier met durf geïnvesteerd in architectuur. Het resultaat is een gebouw met persoonlijkheid, een zeldzaamheid in een zorglandschap dat doorgaans kiest voor eenheidsworst en generieke architectuuro oplossingen.

Een plek voor vele gasten

De bouwheer van De Drie Platanen, vzw Sint Monica, legde een lang en bijzonder traject af. Na de aankoop van de site met een uitgeleefd rusthuis stelde de vzw zich in 2012 kandidaat voor de Pilotprojecten Zorg van de Vlaams Bouwmeester om zo te komen tot een stevige schaalvergroting. Het project haalde de shortlist van tien, maar werd – net als Huis Perrekes – uiteindelijk niet geselecteerd. In samenspraak met het Team Vlaams Bouwmeester werd niettemin beslist om samen aan een projectdefinitie te schaven en vervolgens een ontwerper aan te stellen via de Open Oproep.

Intussen was ook met de stad Oostende een goeie samenwerking gegroeid. De site vormt immers een belangrijk puzzelstuk in de plannen voor het Groen Lint, een fietsroute rondom Oostende, die diverse landschappen met elkaar verbindt en structuur geeft aan de achterkant van de stad. Sint Monica stapte mee in het bredere verhaal van de stad: de gesprekken over de onteigening van een deel van de site leidden tot een gezamenlijke opdracht voor een masterplan, het Park De Nieuwe Koers (zie elders in

dit nummer: 'Drie platanen in een groen lint'). Dat masterplan omvat zowel de site van het woonzorgcentrum als een aansluitend parkgebied met volkstuinjes, een evenementenweide en een nieuwe sterrenwacht. Het werd een van de opdrachten in de Meesterproef die de stad samen met de Vlaams Bouwmeester in 2014 organiseerde. Laureaat werd Catherine Pyck met een plan dat centraal een weids natuurlandschap voorziet, dat sporadisch wordt gemaaid voor evenementen. Er loopt een fietspad langs via een opeenvolging van specifieke plekken, waarvan het woonzorgcentrum aan de steenweg het publieke gezicht vormt, als een groot huis met een overmaatse achtertuin waardoorheen het aangenaam fietsen is.

De Open Oproep voor het woonzorgcentrum werd gewonnen door Bovenbouw Architectuur met een ontwerp dat de ambities van het masterplan resoluut oppakt. Het Groen Lint loopt dwars door het gebouw heen, en de opgetilde façade maakt vanop de steenweg het zicht vrij naar het achtergelegen park. De drempel tot het gebouw zelf werd door een genereuze programmatie bewust laag gehouden. Vijf burelen met een gezamenlijke wacht-ruimte worden verhuurd aan gezondheids- of maatschappelijke dienstverleners, zoals een dokterspraktijk, een psycholoog of een dienstenchequebedrijf. Het restaurant geeft uit op de volkstuinjes en is toegankelijk voor buurtbewoners en de passanten van het Groen Lint.

Bij de intense verschuivingen tussen de verschillende, publieke en private sferen, werden ook drie 80-jarige platanen van de straatkant naar de buurttuin achter het gebouw getrokken, honderd meter verderop. Een spectaculaire geste die het gebouw meteen zijn nieuwe naam opleverde. De platanen stellen het wel, net als de nieuwe bewoners. Ze staan symbool voor deze nieuwe plek op de mentale kaart van de Oostendenaars, waar een bevlogen bouwheer meebouwt aan het sociale weefsel van een buurt en een essentiële schakel bleek binnen de ruimtelijke ambities van de stad. Een verdiende winnaar van de Prijs Wivina Demeester voor Architectuur.